

THE DICTIONARY OF HUMAN GEOGRAPHY
(Edited by H. J. Johnston, Derek Gregory and David M. Smith)

A HUMÁN GEOGRÁFIA SZÓTÁRA
(Oxford: Basil Blackwell, 1986. 533 p.)

A humán geográfia e kézikönyve, mely az 1981-ben azonos címen megjelent könyv második kiadása, olyan mértékű tartalmi átdolgozást jelent az előző változathoz képest, hogy joggal tekinthető „új” könyvnek. Az 1970-es évek végétől az angolszász geográfián, s főleg az angolon belül jelentős mértékben kitágult a humán geográfia látóhatára. Új rész-diszciplínák egész sora jelent meg, sőt jelentősen ártértékelődött az egyes tudományterületek (diszciplínák) súlya is. A magyar szakirodalom a természet- és gazdaságföldrajzot tekinti a geográfia két alapvető ágazatának. Ezzel szemben az angolszász geográfusok a humán geográfián belül csak az egyik, s nem is a legfontosabb rész-diszciplínának tekintik a gazdaságföldrajzot. Ezt jelzi, hogy a történeti földrajz, politikai földrajz, a társadalomföldrajz, a kulturális földrajz, illetve az ezekhez kapcsolódó címszavak bővebb teret kapnak a kötetben.

Az olvasót a kötetet olvasgatva rögtön megragadja a humán geográfia hallatlan sokszínűsége, az egyes rész-diszciplínákon belüli irányzatok közötti éles, s ugyanakkor – s ez még a tömör címszavak ellenére is érzékelhető – magas színvonalú viták. A humán geográfián belül zajló polémiák részben azzal függnek össze, hogy a legtöbb kutatás egyre szorosabb kapcsolatba lép a tárgyházhoz közelálló társadalomtudományi irányzatokkal. Gyakran felvetődik, hogy ez a közeledés nem veszélyezteti-e a humán geográfia identitását? E problémáról a szerzők véleménye is eltérő, azonban egy dolog egyértelmű – *ez a nyitottság a többi társadalomtudomány részéről egyöntetű elismerésben részesült.* „Az elmúlt néhány évben figyelemre méltó közeledés zajlik – írta Anthony Giddens 1984-ben – a geográfia és a többi társadalomtudomány között, annak következtében, hogy a geográfusok különféle társadalomelméleti tradíciókra építve jelentősen hozzájárultak annak fejlődéséhez.”¹

Az 1981. évi első kiadáshoz viszonyítva az egyik leglényegesebb tartalmi módosulás a filozófiai ismeretelméleti koncepciók és fogal-

mak ismertetése. E címszavakat szinte kivétel nélkül Derek Gregory írta. Többek között az általános rendszerelmélet, strukturális funkcionálizmus, fenomenológia, episztomológia, a Bhaskar nevével fémjelzett realizmus, a Berger, Luckman, Bourdieu és Giddens által kidolgozott „structuration theory”, hogy csak néhányat említsünk a címszavak közül.

A kötet egyik fő erénye, hogy összefoglalja azokat az eredményeket, melyet a humán geográfia a történetileg változó gazdasági, társadalmi, politikai folyamatok térbeli törvényszerűségéről feltárt. Vagyis David Harvey, Doren Massey, Edward Soja, Anthony Giddens ez irányú munkáit tanulmányozva e kötetet „szótárként” is használhatjuk. Emellett minden egyes szócikk utáni bőséges bibliográfiájával segítséget nyújt olyan új fogalmak értelmezéséhez, melyeknek még esetleg nincs szabatos magyar megfelelőjük, pl. „deindustrialization” – az ipar háttérbe szorulása, „restructuring” – a gazdaság szektorális és térbeli átrendeződése stb. Az angol humán geográfiának közismert erőssége a történeti szemléletmód. Ez összefügg azzal is, hogy több egyetemen: így Cambridge, Oxford, Exeter, Loughborough, Newcastle upon Tyne, s nem utolsósorban a London School of Economics földrajzi tanszékein a történeti földrajzosok képviselik a domináns rész-diszciplínát. Így a történeti földrajzról írott címszó mellett, olyan fontos témák is tárgyalásra kerülnek, mint a francia Annales történetírói iskola, a protoindustrializáció, az ipari forradalom.

Ha mindenképpen hiányosságot keresünk e kötetben – az egyik lényeges az, hogy annak ellenére, hogy a különböző közgazdasági elméletekről precíz definíciókat olvashatunk, hiányzik a Friedman-Hayek-féle monetarista iskola bemutatása. Bár nyilvánvaló, hogy a szerzők számára – ismerve baloldali, esetenként marxista beállítottságukat – ez az irányzat, s főleg gazdaságpolitika meglehetősen ellenszenves.

Összegezve a „szótár” érdemeit újra. Wilbur Zelinskynek az első kiadás alkalmából leírt gondolatát kell idéznünk. „Ennek (a kötet-

nek) minden magára valamit adó humán geog- addig, amíg meg nem jelenik az újabb kiadása.”
ráfusnak a keze ügyében kell lennie, legalábbis

TIMÁR LAJOS

¹ Anthony Giddens: The Constitution of Society. Cambridge, Polity Press 109. p.

TATAI ZOLTÁN: MAGYARORSZÁG KÖRNYEZETVÉDELMI POLITIKÁJA

Dokumentumok a környezet- és természetvédelmi politikánk tanulmányozásához
(MSZMP Politikai Főiskola, Budapest, 1987. 161 p.)

A Tatai Zoltán szerkesztésében megjelent kötet útmutatóul szolgál a hazánk környezet- és természetvédelmi politikája iránt érdeklődők számára. Útmutatóul szolgál, hiszen fő célja nem a hazai környezetvédelmi helyzet és politika elemzése, értékelése, hanem – mint a cím is jelzi – az e témában megjelent dokumentumok rövid, kivonatos formában történő ismertetése.

A kötet 2 részre tagolódik, fő mondanivalóját a dokumentumok képezik. Az első, közel negyven oldalas bevezető részben a szerző az emberi környezet alakulásával, a környezetvédelmi tevékenységek fontosságának felismerésével, a környezetvédelem hazai helyzetével, összevetővel, környezetvédelmi politikánk továbbfejlesztésének kérdéseivel foglalkozik.

A kezdő fejezetben – mintegy indító gondolatként – olvashatunk az emberiség megjelenésekor kezdetét vevő környezetátalakításról, mely napjainkra oly mértékűvé vált, hogy elmondhatjuk, a világ a környezeti krízis állapotába jutott.

Bár az első környezeti vészjelzéseket már az 1960-as években leadták, a környezetvédelem mint világprobléma csak az 1970-es évek elején került a nemzetközi politika előterébe (1972: az ENSZ Környezetvédelmi Programja). Hazánkban a környezetkárosodás jelentőségének felismerése méginkább megkésett. Az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1974. május 26-án elfogadott állásfoglalásában foglalkozott környezetvédelmi helyzetünkkel, s határozta meg a főbb feladatokat, irányelveket, kiemelve a környezetvédelmi törvény megalkotásának szükségességét.

Környezetvédelmi intézkedésekkel már a múlt század második felétől kezdve találkozhatunk, de első átfogó érvényű környezetvédelmi törvényünket 1976-ban – négy évvel az ENSZ stockholmi környezetvédelmi tanácskozása után – fogadta el az Országgyűlés (1976. évi II. törvény: Az emberi környezet védelméről). Főbb alapelveinek ismertetése mellett a szerző kiemeli a környezetvédelmi politika két, talán legfontosabb elemét: a megelőzést, s azt, hogy a környezetvédelmi feladatok csak a termelési-gazdasági tevékenység szerves részeként oldhatók meg.

„Hazánk adottságai környezetvédelmi szempontból nem túlságosan kedvezőek”, s itt nemcsak a földrajzi fekvésből (medencehelyzet) adódó hátrányos helyzetünkre kell gondolni, hanem a gazdasági és társadalmi adottságainkra is. A földrajzi adottságokat el kell fogadnunk, az utóbbiak azonban miért így alakultak? Feltehetően utalni kellene a 60-as évek gazdasági fellendülésének elszalasztott lehetőségeire, mely a gazdaság környezetpusztító szerkezetének megmerevedéséhez vezetett. A jogi eszközök és gazdasági szabályozók alkalmazása mellett alapvetően szükséges a megfelelő társadalmi légkör megteremtése, a környezetpusztító társadalmi folyamatok, cselekvések módosítása.

„A környezetvédelem szervezeti keretei” cím alatt a kormányzati (OKTH), a területi (felügyelőségek, megyei titkárok) és az ágazati (EM, ÉVM, MÉM, KFH, OKTH, OVH) feladatokat ellátó szervezetek szinte csak felsorolását találjuk. Hiányolom azonban az Ipari Minisztériumnak, mint az alapközetek és az ásványvagyron védelméért felelős ágazati szervnek, s a Minisztertanácsnak, mint kormányzati szervnek